חיי שרה

א. איתא בפרקי דר' אליעזר[1], שכ־אשר בא אברהם לקנות את מערת ה־מכפלה מאת בני חת „אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל כרות עמנו שבועה[2] שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס (ש„חתיים היו"[3]) — וכרת עמהם ברית[4] — ואח"כ קנה את מערת המכפלה".

וצריך ביאור:

א) איך הסכים אברהם לכרות עמהם שבועה שלא ירשו בני ישראל את עיר היבוס — היפך הבטחת הקב"ה אליו „את כל הארץ גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם"[5].

ב) הרי עשיריות בשנים לפני זה כרת ה' את אברם ברית לזרעך נתתי את הארץ הזאת[6].

ובפשטות יש לתמוה ע"פ המפורש בהמ־שך דברי הפרקי דר"א ד„כשבאו ישראל לארץ . . לא היו יכולין ליכנס (בעיר היבוסי) מפני אות ברית שבועת אברהם . . וכשמלך דוד ורצה ליכנס . . לא הניחו אותו . . מכח ברית שבועת אברהם". וכן הוא בספרי[7] דמש"נ גבי יהושע[8] „ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם", פירושו „יכולים היו אבל אינן רשאים" (וכמפורש ברש"י[9] שהאיסור הוא „לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה"), הרי ששבועת אברהם הטילה איסור[10] על בנ"י לכבוש את ירושלים[11].

ב. להלן שם בפרקי דר"א מסופר, ד־כאשר לא הניחו את דוד ליכנס בעיר ו„אמרו לו אין אתה יכול ליכנס בעיר היבוסי עד שתסיר כל הגלולים הללו שכתוב עליהם אותו שבועת אברהם, אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה ברא־שונה ויסיר את הגלולים הללו שכתוב עליהם אות ברית שבועת אברהם יהי' לראש ועלה בראשונה יואב בן צרוי'

1) פל"ו.

2) כ"ה בפדר"א לפנינו „כרות עמנו שבועה". וביל"ש יהושע (רמז כח) „כרות עמנו ברית". וכ"ה בערוך (ערך עור) ואברבנאל ש"ב ה, ו. וביל"ש וירא (רמז פב) „כרות עמנו ברית ושבועה". וראה המשך הלשון בפדר"א „וכתבו עליהם שבועת אברהם . . מפני אות ברית שבועת אברהם". וביל"ש וירא (וערוך) שם „וכתבו עליהם ברית שבועת אבר־הם". ועד"ז ביל"ש יהושע ובאברבנאל שם „ברית השבועה". ואכ"מ.

3) פדר"א שם — לפנ"ז.

4) כן הגי' הרד"ל בפדר"א שם, על פי יל"ש וירא ויהושע שם.

5) לך יג, טו. ועוד. וראה לקמן סעיף ג.

6) לך טו, יח.

*) וכ"ה בפדר"א שם להלן בברית שכרת יצחק עם עמי הארץ.

7) פ' ראה יב, יז.

8) יהושע טו, סג.

9) פ' ראה שם.

10) והוא דלא כפרש"י יהושע שם שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך (ולהעיר מתוס' שאנץ לסוטה י, א) — דהרי בימי דוד כבר עברו הדורות שהוזכרו בהשבועה (רש"י ש"ב ה, ח (בסופו). וראה רד"ק שם, ו (בסופו). פי' רבינו ישעי' שם, ט).

11) השקו"ט בפרש"י פ' ראה שם ע"ד הפשט — ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 80 ואילך.

כו״ (וכמפורש בכתוב[12] שדוד לכד את העיר). ומסיים שם (בפדר״א): „ואח״כ[13] קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם״.

ואינו מובן (וכמו שהקשו במפרשים[14]):

מתחילת הענין, שלא הניחו לדוד לי־כנס לעיר „מכח ברית שבועת אברהם״, מוכח שבימי דוד עדיין היתה השבועה קיימת:

אבל מהמשך הסיפור, שנלחם יואב עם בני יבוס ולכד את העיר (כמפורש בכתוב), משמע ששבועת אברהם כבר בטלה.

[ועוד זאת: אם שבועת אברהם לא בטלה — מהי התועלת בהסרת הגלולים עם השבועה הכתובה עליהם? וכי ב־כוחה של הסרה זו לבטל תוקפה של השבועה[15]?! ועכצ״ל שכבר בטלה שבו־עת אברהם[16], והי׳ מותר ללכוד העיר, ו־הטעם שצוה להסיר הצלמים הוא (כמ״ש במפרשים[17]) „רק מפני שהי׳ זה כעין חלול ה׳ כ״ז שהיו עומדים, כענין ה־שבועה לגבעונים״[18] (ז.א. היות שלפי דעתם של היבוסים עדיין השבועה קיימת היו צריכים לבטל זכר השבועה למנוע חילול השם)].

ואילו מסיום הענין, ש„אח״כ קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחו־זת עולם״, משמע שקנה את העיר כדי שרכישת העיר תהי׳ „ברצונם של בני יבוס״[19]!

עוד צריך ביאור: ע״י מה נשתנה, שבעת כיבוש יהושע „לא יכלו גו׳ להו־רישם״, שלא היו רשאים להורישם מפני השבועה (אף שנצטוו „והורשתם את כל יושבי הארץ וגו׳״[20]), ולדוד הי׳ מותר ללכוד העיר[21]?

ג. ויובן זה בהקדם הדר״ד בין אבר־הם ובני חת שהובא ברז״ל:

על הפסוק[22] „גר ותושב אנכי עמכם״ אמרו רז״ל[23]: „אם תרצו הריני גר ואם

---

12) ש״ב ה, ז.

13) במשך זמן לאח״ז — כמפורש בש״ב בסופו.

14) רד״ל לפדר״א שם (אות צו). וראה גם אברבנאל שבהערה 2.

15) ואף שכן אמרו לדוד כמפורש בקרא (ש״ב ה, ו) וכהובא בפדר״א — צ״ל שאמרו זה דרך משטה אני בך (וכיר״ב). וראה מפרשים לש״ב שם.

16) בא׳ מתירוצי הרד״ל שם, „שבאמת ה־שבועה לא בטלה ולכן לא הי׳ דוד יכול לירש ארצם . . עד שקנאו ממנו אח״ז״. ומה שהסיר הגלולים, אינו מפני השבועה (שהי׳ כתוב עליהם), אלא מפני „שהי׳ שונא לשמוע ולראות הגלולים בסמוך לו״. ע״ש. אבל נוסף לזה שמפשטות הלשון בפדר״א משמע שהסרת הגלולים היתה מפני השבועה ה־כתובה עליהם, הרי צלמים בכלל היו עוד כו״כ, כד־מוכח מקראי. ואכ״מ.

17) רד״ל שם. ועוד.

18) גיטין מו, א. רמב״ם הל׳ מלכים פ״ו ה״ה.

19) להעיר שבילי״ש וירא ויהושע שם, וכן בערוך ואברבנאל שם — לא הובא לשון הפדר״א „כי אם ברצונם של בני יבוס״.

20) מסעי לג, נב ואילך.

21) ברד״ל שם „כיון שנצטוו בתורה (שופטים כ, טז) לא תחי׳ כל נשמה הרי נתבטל הברית ע״פ הדבור״. וצ״ע, דלפ״ז גם בימי יהושע כבר בטלה השבועה (ועוד קודם שבע שכבשו), ואיך נאמר ביהושע שם „לא יכלו . . להורישם״, שאינם רשאים (כספרי ורש״י ראה שם). ודוחק לומר שלא יכלו מצד החילול השם שבדבר, כי פשטות הלשון לא משמע הכי אלא שנאסרו מצד השבועה עצמה.

בזית רענן לילי״ש יהושע שם דבני יבוס „פרצו הגדר תחלה שנלחמו עם ישראל״ (ולכן הותר ל־ישראל לכבוש ארצם). אבל ראה רד״ל שם, שב־יבוסי לא מצאנו שפרצו הגדר. ע״ש. ואכ״מ.

22) פרשתנו כג, ד.

23) פרש״י עה״פ, מב״ר פנ״ח, ו.

לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין[24] שאמר לי הקב"ה[25] לזרעך אתן את הארץ ה־זאת".

וצריך ביאור:

א) מכיון שביכלתו ליטלנה „מן הדין" — למה השתדל כ"כ לקנות את מערת המכפלה (ובכסף מלא[26])?

ב) כשאמר אברהם לבני חת „אטלנה מן הדין" התכוון בודאי שיאמינו ל־דבריו[27] שהקב"ה הבטיח לו הארץ הזאת, וא"כ אין תועלת בסירובם ויתנוה לו מרצונם הטוב — ולמה אמר „אטלנה" ש־משמעו בע"כ?

ג) באם הי' לוקחה בחוזק יד ובע"כ[28] — יש בזה משום חילול השם אצל בני חת (שאברהם הי' מוכר אצלם כ„נשיא אלקים"[29], ומפורסם כאיש שהנהגתו היא בתכלית החסד, היושר והצדק[30]).

ד) מדיוק לשונו „אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב"[31] משמע, שהיותו גר או תושב תלוי ברצונם של בני חת. כלומר: אם ירצו בני חת למכור את מערת המכפלה, אזי „הריני גר" שאי אפשר לו ליטלנה מן הדין, ורק כשאין רצונם בכך („ואם לאו"), אזי — „אהי' תושב ואטלנה מן הדין".

ותמוה: איך יתכן לומר שה„דין", אם מותר לאברהם ליטול את מערת ה־מכפלה או לא, יהי' תלוי ברצונם[32] של בני חת?

ה) מדוע הביא אברהם את ההוכחה (שהוא יכול ליטלנה מן הדין) מהבטחת הקב"ה „לזרעך אתן את הארץ הזאת" — שהנתינה היא לזרעו של אברהם — ולא מהבטחת הנתינה לאברהם עצמו — „את כל הארץ גו' לך אתננה"[33]?

לפי המדרש[34], שההוכחה היא מזה שא"ל הקב"ה „לזרעך נתתי את הארץ הזאת"[35], אתי שפיר — כי כתוב זה אינו הבטחה על העתיד, אלא ל' עבר, בלשון הירושלמי[36] „לזרעך נתתי — כבר נתתי", וכדאיתא גם במדרש[37] על כתוב זה, ש„מאמרו של הקב"ה מעשה". וא"כ עדי־פא אמירה זו של הקב"ה („לזרעך נתתי") גם לגבי האמירה „לך אתננה" שהיא רק הבטחה על העתיד:

אבל לפי פרש"י, שההוכחה היא מ„לזרעך אתן את הארץ הזאת" — קשה, כנ"ל: מדוע לא הביא ההבטחה „לך אתננה"[38]?

---

24) בב"ר „אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא".

25) לך יב, ז. ובב"ר הובא פסוק אחר — ראה בסוף הסעיף.

26) פרשתנו שם, ט.

27) ולהעיר מפדר"א שהובא לעיל (סעיף א), ש„אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך כו'".

28) להעיר מפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם „מארי ביתא, בעל כרחכם שכך כו'". אבל מובן ש־אין כוונתו שיקחנו בחזקה ובזרוע, כ"א בע"כ בדין.

29) פרשתנו שם, ו.

30) ראה ויר"א (יח, יט) למען אשר יצוה גו' לעשות צדקה ומשפט.

31) ברש"י בב"ר שם: הריני כגר. ובמדרש אגדה (באבער): אם תרצו אהי' כגר ואם לאו אהי' כתושב.

32) להעיר מהגירסא בב"ר (הובאה בהוצאת תיאדור) „אם רציתי". וכן במדרש שכל טוב כאן.

33) לך יג, טו. ועד"ז שם, יז. וראה הלשון בפדר"א שהובא בתחילת השיחה.

34) ב"ר שם.

35) לך טו, יח.

36) חלה פ"ב ה"א.

37) ב"ר פמ"ד, כב.

38) ביאור דברי רש"י (והשינוי לגבי לשון המדרש) ע"ד הדרש (והרמז) — ראה לקו"ש חט"ו ע' 146 ואילך (וש"נ). וראה שם ע' 204 ואילך ע"ד ההלכה.

ד. וי"ל הביאור בכל זה:

בבעלות בנ"י על ארץ ישראל יש שני פרטים: בעלות כללית — זה שכל הארץ שייכת לכלל ישראל, ובעלות פרטית — זה שכל אחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ השייך (רק) אליו.

ושני אופני בעלות אלו דבנ"י בארץ ישראל באו בפועל[39] על ידי שני קנינים: הבעלות הכללית באה ע"י כיבוש הארץ ע"י יהושע כו', שע"ז נקנית כללות א"י לכלל ישראל, והבעלות הפרטית דכאו"א מישראל בחלקו הפרטי נעשית על ידי ישיבה וחזקה, שכ"א ישב והחזיק בחלקו[40].

זאת ועוד: שני אופנים אלה בבעלות אינם תלויים זב"ז: אפשר להיות בעלות כללית בלי בעלות פרטית ובעלות פרטית בלי בעלות כללית.

הסברת הדבר:

בעלות כללית אינה שוללת הבעלות הפרטית, וכמו בעלות המלך על המדינה שלו, דעם היות שכל הארץ כולה היא ברשות המלך[41], מ"מ אין זה שולל בעלותו הפרטית של כאו"א מבני המדינה על רכושו הפרטי (ביתו, שדהו וכו'), אלא שמצד בעלותו של המלך על כל הארץ חלים כמה דינים גם על הרכוש הפרטי של כאו"א — דדינא דמלכותא דינא[42], ולכן מוטל עליו לשלם מסים למלך על רכוש זה, ועד שבתנאים מסויימים יכול המלך ליטול גם את רכושו של האיש הפרטי[43], וכהדין ד„מלך פורץ גדר . . ואין ממחין בידו"[44], וכו'.

ולאידך, בעלות הפרטית אינה מביאה (בהכרח) בעלות כללית[45]. וכמו שמצינו לאחרי חורבן הראשון, דאף את"ל ש־בטלה בעלותם הכללית של בנ"י על הארץ[46] — ד„כיון שנלקחה הארץ מידי־הם בטל הכיבוש" ועד ש„נפטרה מן ה־תורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל"[47] — מ"מ נשארה בעלות היחיד על קרקעו, וכמש"נ בירמי'[48] „שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום", כי אין הבעלות הפרטית תלוי' בבעלות הכללית.

ה. ועפ"ז מובנים דברי אברהם לבני חת — „אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי'

---

39) דאף שא"י ירושה לנו מאבותינו (ב"ב קיט, ב. ע"ז נג, ב) — מ"מ „לא נקנית להם אלא בחזקה כו' במה ירשתם בישיבה כו'" (שו"ע אדה"ז חו"מ קו"א להל' הפקר בתחלתו). וראה בארוכה השקו"ט בגדרי הבעלות דא"י מזמן האבות — אנציקלופדי' תלמודית ערך א"י (ע' ר ואילך. וש"נ). וראה גם לקו"ש חט"ו ס"ע 103 ואילך. וש"נ. ועוד. ואכ"מ.

40) ראה המקנה קידושין (כו, א ד"ה בחזקה מנ"ל. שם יד, ב ד"ה באו"ד ועוד נראה) דהחזקה היינו החלוקה שביניהם לקנות כאו"א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. ועיין שו"ע אדה"ז שם. ואכ"מ.

41) ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

42) גיטין י', ב. וש"נ. וראה קו"א לשו"ע אדה"ז שם.

43) ראה רמב"ם הל' גזלה ואבידה פ"ה הי"א ואילך. הל' מלכים פ"ד.

44) ב"ב ק, ריש ע"ב. וראה גם משנה סנהדרין כ, ב ובפרש"י שם. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ג ובלח"מ שם.

45) ובארות אברהם ויצחק, קנית חלקת השדה מיד בני חמור נשיא הארץ וכו' יוכיחו.

46) שנעשית על ידי כיבוש יהושע (דאתי כיבוש ומבטל כיבוש — ראה הנסמן בהערה הבאה). וראה בהנסמן לעיל הערה 39. ואכ"מ.

47) רמב"ם ספ"ו מהל' ביהב"ח ובנ"כ שם.

48) לב, מד. וראה ב"ב כח, ס"ב. וברבינו גרשום שם: מי שקנה עכשיו בתים או שדות במקום הזה יכתוב בשטר ויחתום עדים כדי שתהא הקרקע ברשותכם וכשתחזרו מן הגלות ויבואו המוכרים להוציא מידכם כו' תראו להם שטריכם כו'.

תושב ואטלנה מן הדין": החילוק בין האופן ד„הריני גר" (ע"ז שבני חת ימכרו לו את מערת המכפלה) להאופן ד„אהי' תושב ואטלנה מן הדין" — הוא בגדר הבעלות של אברהם על מערת המכפלה:

מערת המכפלה, כמו כל הארץ סביב לה, היתה אז ברשותם ובבעלותם ה־כללית של בני חת, ובקשת אברהם ל־קנותה מעפרון היתה רק לרכוש את הבעלות הפרטית (דעפרון) של מקום זה, אבל גם אח"כ תשאר בעלותה הכללית בידי בני חת (שלא מצינו שאברהם כבש מלכות בני חת).

וזהו „הריני גר" — כי הארץ נשארה בבעלותם הקודמת של בני חת, ואברהם הוא „גר" הקונה רכוש פרטי במדינת — במלכות בני חת.

אמנם כל זה הוא אם יסכימו בני חת למכור לו את מערת המכפלה, אבל „אם לאו — אהי' תושב ואטלנה מן הדין", שנטילת המערה תהי' תוצאה (והמשך) מהבעלות הכללית על ארץ ישראל.

והביאור: אברהם ידע שאדם וחוה קבורים במערת המכפלה[49], ובאם לא יסכימו בני חת למוכרה לו (באופן ש־תגיע לו הבעלות הפרטית), וירצו להכ־ריחו לקבור שרה במק"א לא אצל חוה צלע מצלעותיו דיציר כפיו של הקב"ה, הרי איגלאי מילתא שכבר הגיע זמן קיום ההבטחה „לזרעך אתן את הארץ הזאת", ותנתן לו (גם) הבעלות הכללית — „אטלנה מן הדין"[50].

ו. עפ"ז מתורץ ג"כ מדוע הובא ע"ז בפרש"י הכתוב „לזרעך אתן את הארץ הזאת" (או במדרש „לזרעך נתתי את הארץ הזאת") — ולא הכתוב „לך אתננה", ובהקדים:

שני אופני בעלות הנ"ל לישראל ב־ארץ ישראל הובטחו לאברהם אבינו: הכתובים „לזרעך אתן את הארץ הזאת", „לזרעך נתתי את הארץ", ענינם בעלות הכללית של עם ישראל על הארץ, ואילו בהכתוב „לך אתננה" מדובר בבעלות ה־פרטית של ישראל על חלקו בארץ.

וההסברה בזה — יש לומר:

ההבטחה „לזרעך אתן את הארץ ה־זאת" (וכן הכתוב „לזרעך נתתי את הארץ הזאת") כוללת את כל הארץ בלשון „כללי", „הארץ הזאת". והוא לפי שה־נידון הוא „הארץ" — ארץ ישראל ה־שייכת בכללותה לכללות עם ישראל;

בההבטחה ד„לך אתננה" הרי הכתוב מאריך בה ומפרט ואומר[51] „ראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה גו'".

כלומר:

א) בכתובים אלו מודגש גודל שטח הארץ וגם פרטיו („וראה גו' צפונה ונגבה וקדמה וימה גו'") וריבוי זרעו של אברהם ומנין בו — שמשמעות המשך הכתובים היא, שנתינת ארץ רחבת ידים כזו מתאימה להבטחה ד„ושמתי את זרעך כעפר הארץ", שלכן זקוקים הם לארץ גדולה ביותר וחלק זרעך יהי' בצפונה, חלקו בנגבה וכו'; וענין זה קשור עם הבעלות הפרטית של כאו"א מישראל על חלקו בארץ.

---

49) ראה פרש"י פרשתנו כג, ב.

50) ע"ד כיבוש מלך. ולכן אמר ע"ז „אטלנה מן הדין" שמשמעו בע"כ.

51) לך יג, יד־יז.

ב) „קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" – שאברהם יחזיק בארץ, קנין חזקה (כמבואר בגמ'[52]) – קאי ג"כ על קנין השייך לבעלות פרטית, כנ"ל ש־חזקה היא (בעיקרה) בקנין הפרטי.

ז. ויש לומר, שזהו גם טעם החילוק שבין הכתובים – דבפסוקים המדברים אודות הבעלות הכללית נאמר רק „לזרעך", ואילו בהכתובים ע"ד הבעלות הפרטית נאמר „לך אתננה ולזרעך עד עולם", בהדגשת הנתינה לאברהם בפ"ע:

אברהם אבינו הי': (א) ראש לאומה הישראלית, הכוללת את כל בנ"י, ומצד זה הנה כל ענין שנאמר אליו (או ניתן לו) הרי זה ענין ד„כלל ישראל"[53]: והוא גם (ב) ה„אב" של כאו"א מישראל באופן פרטי, כתוארו „אברהם אבינו", אביהם של כאו"א מישראל.

ולפי זה: ההבטחה לאברהם ע"ד ה־בעלות הכללית דא"י היא לאברהם ב־תור ראש האומה (כלל ישראל), וההב־טחה בנוגע להבעלות הפרטית – היא לאברהם בתור ה„אב" של כאו"א מ־ישראל[54].

ולכן בהכתובים שבהם באה הבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית, נאמר בהם רק „לזרעך אתן" (לזרעך נתתי), כי זה אינו בגדר ירושה באופן פרטי מאב לבן, אלא ניתן לכלל ישראל (ולהעיר שהוא הוא אותו ה„כלל" במשך כל הדורות[55]); משא"כ בהבעלות הפרטית שנאמרה לאברהם בתור „אב", שמוריש לכאו"א מבניו, נאמר „לך אתננה[56] ולזרעך", שבזה מודגש היחס ד„אב" ו„בן" שבין אברהם וזרעו, שעי"ז באה הארץ בירושה מהאב – אברהם – לזרעו עד עולם[57].

---

52) ב"ב ק, א (דעת ר"א). ובתרגום יונתן לך שם „עבד בה חזקתה". וראה גם ירושלמי קדושין פ"א ה"ג. וכן בהנסמן לעיל הערה 39.

53) וכפשוטו, דאז (לפני לידת יצחק) הי' אברהם כלל ישראל להיותו היהודי היחידי. ולהעיר מצפע"נ עה"ת ר"פ וישב בנוגע ליעקב.

54) להעיר מיחזקאל לג, כד: אחד הי' אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה.

55) דצבור לא מת (הוריות ו, א) – אלא שצ"ע אם כן הוא בנוגע לפני מ"ת ולאחר מ"ת.

56) ראה גם ע"ז נג, ב: מכדי ירושה היא להם מאבותיהם. ובפרש"י שם ד"ה ואשריהם. וע"פ הנ"ל בפנים יש לפרש מ"ש רש"י שם „שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה", כי שם קאי לא רק בדין ה־בעלות הכללית אלא בדין הבעלות הפרטית, וכדיוק לשון הגמרא „ירושה היא להם מאבותיהם". וראה יחזקאל שם ובמפרשים. ועצ"ע.

57) ואולי יש לקשר לזה השקו"ט והפלוגתא אם גר מביא בכורים וקורא (ראה בכורים פ"א מ"ד), ולהלכה פסק הרמב"ם (הל' בכורים פ"ד ה"ג) „הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם (לך יז, ה) אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה". וראה פיהמ"ש להרמב"ם בכורים שם.

וע"פ הנ"ל י"ל דזה מה שגר קורא הוא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל (כבנ"י שאצלם ישנה הבעלות כללית מאברהם כראש האומה), כ"א בגדר בן היורש מאב שלו – אברהם*.

ולהעיר שלעתיד גם הגרים יטלו חלק בארץ, שנאמר (יחזקאל מז, כא־כג) „וחלקתם את הארץ וגו' לכם ולהגרים הגרים בתוככם וגו' והי' בשבט אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו". וי"ל דזהו בגדר בעלות פרטית שלהם בארץ דיורשים מאברהם**.

וראה רמב"ן ב"ב (פא, א) שהגרים בני אברהם

---

*) להעיר מפיהמ"ש להרמב"ם שם: לפי ש־אברהם הי' אב לכל העולם לפי שהוא למדם אמונה.

**) וראה המשך דברי הרמב"ם בהל' בכורים שם „ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ". פי' הכס"מ שם. אבל ראה שו"ת שאגת אריה סמ"ט.

ח. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר ג"כ ענין שבועת אברהם לבני חת „שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם":

אף שבנ"י נצטוו[20] „והורשתם את כל יושבי הארץ גו' וישבתם בה גו' והת־נחלתם את הארץ", שבזה נכלל לא רק מעשה הכיבוש של הבעלות כללית, כ"א גם „וישבתם בה", שזהו חזקת כ"א ב־קרקע שלו, בעלות הפרטית — מ"מ שאני הבעלות הכללית מבעלות הפרטית, דהבעלות הכללית ניתנה כולה לעם ישראל, מבלי שום נתינת מקום לשליטת זר; משא"כ בנוגע לישיבה בארץ, הרי בתנאים מסויימים מותרים גם האומות להשאר בארץ, וגם מז' האומות. וכמו שנצטווינו[58] „כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום", שדין זה הוא גם בנוגע לז' האומות[59], וכמו שעשה יהושע ד„שלשה[60] כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים כו'"[61].

ועפ"ז יש לבאר בנדו"ד: שבועת אברהם לא היתה שבנ"י לא ירשו את הבעלות הכללית דעיר (ארץ) היבוס — כי אא"פ להשבע נגד הבטחת הקב"ה „לזרעך אתן (נתתי) את הארץ הזאת": אלא המדובר בשייכות להבעלות ה־פרטית, דאף שבנ"י ישלטו על ארץ יבוס כי היא חלק מארצם, מ"מ בקשו לכרות ברית שלא יחזיקו בה ישראל בבעלות פרטית „כי אם ברצונם" (של בני יבוס). והיינו, שגם בני חת הסכימו להשאר תחת שליטת וממשלת בנ"י, וכל כוונתם היתה רק שלא תושלל מהם בעלותם הפרטית על עיר יבוס — שבאופן זה אין איסור (וכההודעה ה„רוצה להשלים ישלים")[62].

[וענין זה מודגש גם בלשון בקשת בני חת — „אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה כו'", היינו שגם הם יודעים שהקב"ה עתיד ליתן הארץ (כולל עיר היבוס) לישראל, ולכאורה מה מקום לכרות ברית לעשות ההיפך — „שאין בנ"י יורשים כו'"? אלא שגם לדעת בני חת, השבועה „שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס" אינה בסתירה לזה „שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל"].

ובזה יומתק הקשר בין שבועה זו ל־קניית מערת המכפלה: לאחרי שהסכימו למסור (למכור) לאברהם את בעלותו הפרטית של מקום מערת המכפלה — ביקשו מאברהם, מדה כנגד מדה, ש־ישבע להם דגם כאשר הבעלות הכללית

ראוים לירושה אלא שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים כו'. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך גר. וש"נ. ואכ"מ.

58) שופטים כ, יו"ד ואילך.

59) רמב"ם הל' מלכים פ"ו. וראה בארוכה לח"מ שם.

60) רמב"ם שם ה"ה (מירושלמי שביעית פ"ו ה"א).

61) וראה רמב"ן שופטים שם. מפרשי רש"י שם. ועוד.

62) ראה בארוכה רד"ק ש"ב כד, כג שבני היבוס היו „למס עובד"* (ראה רמב"ם הל' מלכים שם ה"א). וצע"ק שבשופטים (א, כא) לא נאמר אצל היבוסי שהיו „למס" כמש"נ שם לאח"ז אצל שאר האומות ש„לא הורישו".

*) דמפשטות לשונו „שנשארו שם משכבשוה בני יהודה כו' והיו שם למס עובד כו' ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימין" משמע שכוונתו דעוד מזמן כיבוש בני יהודה ובני בנימין היו למס עובד (אבל ראה אברבנאל ש"ב שם).

של הארץ תעבור לרשות ישראל, לא תלקח מהם הבעלות הפרטית של עיר היבוס „כי אם ברצונם".

ט. עפ"ז מובן גם המשך הסיפור בפרקי דר"א בנוגע לדוד המלך:

טעמו של דוד ש„רוצה ליכנס בעיר היבוסי" בפשטות הי' כי בא הזמן להכין את מקום המקדש, שהוא בעיר היבוס (ירושלים)[63]. וע"פ הנ"ל, ששבועת אברהם לבני חת היתה רק בשייכות לבעלות הפרטית של העיר, מובן בפשטות, ש־לקיחת מקום זה כדי להכין בנין המקדש מעיקרא לא נכללת בשבועה זו. שהרי לקיחה זו היא בשביל כלל ישראל, ו־שייכת לבעלות הכללית על הארץ (וע"ד לקיחת רכוש פרטי הנצרך להנהגת ה־מלוכה ע"י המלך).

כלומר: אי קיום השבועה הי' רק אם הי' מגרש אותם מהעיר כדי שיתיישב איש פרטי במקומם, לקיחת הבעלות ה־פרטית דהיבוסי ע"י בעלות פרטית דבנ"י (וזוהי כוונת הכתוב ביהושע „לא יכלו . . להורישם"), משא"כ לקיחת המקום עבור כלל ישראל אין זה שייך להשבועה [וכשם שידע אברהם שהקב"ה עתיד ליתן לו כל הארצות האל, כך ידע שבמקום העקדה בהר ה' יראה[64] — שעתידים לבנות ביהמ"ק בעיר היבוסי, ולא ישבע להם „שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם" באופן שבנין ביהמ"ק יהי' תלוי ברצונם של בני יבוס!].

יוד. עפ"ז מובן, דזה שבני היבוס לא הניחו לדוד ליכנס מכח ברית שבועת אברהם הי' שלא כדין, שהרי בזה התנגדו לבעלות הכללית של בנ"י על הארץ (בטעותם שבשבועת אברהם נכלל גם שהבעלות הכללית על עיר היבוס היא בידיהם), ומותר לו לדוד להלחם עמהם וללכוד העיר.

ומטעם זה צוה דוד להסיר הגלולים שעליהם כתובה השבועה — מאחר שבני היבוס השתמשו בשבועה זו שלא כדין.

אמנם, מזה גופא מובן, דגם לאחרי שלכד דוד את עיר היבוס עדיין לא בטלה ע"ז השבועה, כי לכידתו את העיר היתה רק מדין כיבוש מלך, כדי לשלוט עליהם (בעלות הכללית), ואין זה נוגע להשבועה שלא תלקח מהם ה־בעלות הפרטית „כי אם ברצונם":

ולכן, אף שהי' יכול להורישם מכח הבעלות הכללית (ע"ד מלך פורץ גדר כו'), ובפרט מקום המקדש שנצרך לכלל ישראל — מ"מ, כדי לצאת ידי השבועה, „קנה את עיר היבוסי לישראל[65] בכתב עולם לאחוזת עולם".

(משיחת ש"פ ראה תשמ"ו)

---

63) ראה רד"ל לפדר"א שם אות פז. וראה מפרשים לש"ב בסופו.

64) וירא כב, יד ובפרש"י שם.

65) תיבה זו (שלכאורה מיותרת) משמעה — בעלות כללית דישראל. אבל עפמ"ש בפדר"א שם שדוד לקח מכל שבט נ' שקלים י"ל, שהכוונה לבעלות פרטית, כדי שיהי' לכל ישראל קנין במקום המקדש ובעיר ירושלים (כפשטות לשון הפדר"א שדוד קנה כל עיר היבוסי). וצ"ע בהא שירושלים לא נתחלקה לשבטים (יומא יב, א. רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ט ה"ד (מהשיעורים דשבוע זה — בשנת הדפסת השיחה — תשמ"ז)). ואכ"מ.

*) והוא דלא כפשטות הכתובים בסוף ש"ב (ודה"א כא, יח ואילך) שקנה רק מקום הגורן (מקום המקדש), וראה זבחים קטז, ב ובפרש"י שם.